

Startnotitie Research Centre Curriculum Studies

Curriculumpraktijken in Context *Maart 2023*

Carla van Boxtel, Frank Cornelissen, Mark Gellevij, Frans Oort, Bert Slof,
Yvette Sol, Marjon Tammenga, Sanne Tromp, Monique Volman

Over deze notitie

De UvA en SLO starten samen het RCCS in 2023. UvA en SLO beschikken ieder over een eigen expertise en focus. De intentie is om te komen tot een gemeenschappelijke onderzoeksagenda voor het RCCS, die meerwaarde biedt ten opzichte van ieders eigen bestaande expertise. De te benoemen hoogleraar zal hiertoe een meerjarige onderzoeksagenda opstellen. Deze startnotitie is bedoeld om in aanloop naar deze agenda een schets te geven van het inhoudelijke speelveld, en is gebaseerd op twee inhoudelijke sessies met UvA en SLO-collega's. De startnotitie biedt een kader voor de voorbereidende werkzaamheden door UvA en SLO in de periode maart-december 2023.

Curriculumpraktijken

Curriculum is een meervoudig en gelaagd concept met relevantie op micro-, meso- en macroniveau, oftewel van landelijk opgestelde leerplannen tot de uitvoering hiervan in het klaslokaal. Deze schaalniveaus kennen enerzijds elk hun eigen dynamiek en problematiek, en ten aanzien van elk van deze schaalniveaus zijn relevante onderzoeksvragen te stellen. Anderzijds interacteren en beïnvloeden zij elkaar. Zo kunnen bijvoorbeeld keuzes die gemaakt worden op één niveau invloed hebben op een ander schaalniveau. Ook deze onderlinge interactie biedt aanknopingspunten voor onderzoeksvragen.

Als startpunt richten we ons op issues en problemen in de lespraktijk. Curriculumpraktijken in de klas zijn geen statische objecten die van bovenaf worden opgelegd, maar dynamische samenspielen van vele factoren (Sinnema et al., 2020). Curriculum in de klas kan worden opgevat als een sociaal en gesitueerd proces: "a process of interaction of teachers, pupils, materials and the official context in class, entailing the construction of personal meaning by the participants in the process" (Priestley & Philippou, 2018, p. 153). Daarbij is het cruciaal dat de leraren worden gezien als actoren die doelbewust en continu vorm geven aan het curriculum (Priestley, Biesta & Robinson, 2013; Leeman et al., 2020; Pieters, 2022).

Leraren geven dagelijks in hun klas vorm aan curriculumpraktijken ('curriculum practices') en maken daartoe keuzes. Die keuzes hebben betrekking op inhoud en vormgeving van het curriculum. Bijvoorbeeld het al dan niet in samenhang aanbieden van leerstof van verschillende vakken; vaardigheden op het gebied van taal als afzonderlijke eenheden in het curriculum aanbieden, of geïntegreerd; de aandacht die besteed wordt aan burgerschap en democratie; de wijze waarop inhoudelijk aansluiting gecreëerd wordt tussen po-vo en onderbouw- bovenbouw vo, etc. Leraren maken al deze keuzes in interactie met anderen en in de context van onder andere landelijke kaders, het schoolbeleid en leermiddelen. De eigen opvattingen, kennis en vaardigheden van leraren en de wijze waarop zij landelijke kaders en het schoolbeleid interpreteren noemen we curriculumbekwaamheden en spelen een belangrijke rol in de vormgeving van curriculumpraktijken in de klas.

De vormgeving van curriculumpraktijken door leraren, en de keuzes die hieraan ten grondslag liggen (curriculumkeuzes), hebben een impact op het leren van kinderen in po en vo. Wat leren zij, en bieden leraren hiermee aan leerlingen een betekenisvol, samenhangend en rechtvaardig curriculum dat hen voorbereidt op vervolgonderwijs en participatie in de samenleving?

Context

De context op landelijk en schoolniveau heeft invloed op de inhoud en vorm van curriculumpraktijken in de klas. Veel mensen en organisaties dragen bij aan de kwaliteit van het Nederlandse curriculum. Op landelijk niveau worden doelen voor het onderwijs ontwikkeld en geconcretiseerd in handreikingen, voorbeeldmaterialen, leermiddelen, professionaliseringsactiviteiten, etc. Bij het formuleren van doelen en de nadere concretisering hiervan worden keuzes gemaakt, zoals welke leerinhouden aan welke groepen leerlingen onderwezen worden. Hierbij spelen maatschappelijke en politieke thema's veelal een grote rol. Denk aan discussies over taal- en rekenniveaus, burgerschap, digitale

geletterdheid en gelijke kansen. Ook worden keuzes gemaakt over de vraag wie wanneer en hoe betrokken dienen te worden bij het formuleren van doelen. Curriculumontwikkelaars werken samen met professionals uit de onderwijspraktijk, onderwijswetenschappers en vakinhoudelijke experts.

Nederland kent een gedecentraliseerd onderwijsstelsel met veel ruimte voor scholen. Op het schoolniveau vindt visievorming plaats en worden keuzes gemaakt over inhoudelijke profilering, professionalisering, het aanbod van vakken, de mate van samenhang tussen vakken en toetsing. Innovatie van schoolorganisaties en professionele ontwikkeling van leraren zijn nauw verbonden met curriculumontwikkeling op school.

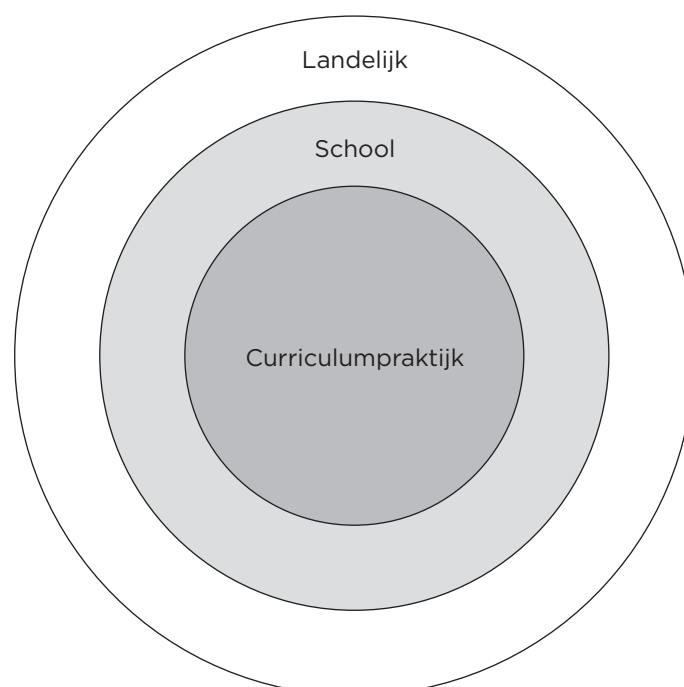
Naast doelen hebben ook toetsing en toezicht een belangrijke invloed op het curriculum. Dat geldt ook voor de opleiding van leraren en de uitwerking van doelen in leermiddelen door uitgevers. Curriculumpraktijken worden ook beïnvloed door generiek onderwijsbeleid, bijvoorbeeld gericht op leraren, leerachterstanden etc. Landelijke curriculumontwikkeling vindt dus plaats in complex systeem met meerdere actoren, en staat onder invloed van maatschappij en politiek.

Curriculum praktijken in context

Binnen het RCCS richten we ons op een belangrijke inhoudelijke en methodologische uitdaging: het vergroten van ons inzicht in de afzonderlijke schaalniveaus van klas, school en landelijk en in de interactie tussen de verschillende schaalniveaus. Naar verwachting biedt dit onderzoek inzicht in en uiteindelijk oplossingen voor tal van actuele maatschappelijke uitdagingen, discussies en opdrachten waarmee de leraar geconfronteerd wordt. Het gaat dan om vraagstukken in het klaslokaal die op andere schaalniveaus bepaald dan wel door andere schaalniveaus beïnvloed worden, zoals kansenongelijkheid, leesmotivatie en het digitaal vaardig maken van leerlingen. Het betreft ook vraagstukken die op alle schaalniveaus spelen, bijvoorbeeld het actualiseren van curricula en het terugdringen van de ervaren werkdruk en het lerarentekort. De laatste twee kwesties maken dat kwaliteit en uitvoerbaarheid van het Nederlandse onderwijssysteem onder druk staan.

In lijn met het pleidooi van Deng (2018) nemen we nu in eerste instantie als aandachtspunt in ons onderzoek de issues en problemen in de lespraktijk. In het RCCS onderzoeken we hoe leraren hun curriculumpraktijken vormgeven in relatie tot kaders op school en landelijk niveau. We zien leraren daarbij als actieve actoren, die zich (bewust en/of onbewust) verhouden tot hun context: de kaders op school en landelijk niveau. We zijn nieuwsgierig naar hoe leraren curriculumpraktijken inhoudelijk vormgeven in po en vo, en in verschillende leergebieden en vakken. We willen graag onderzoek doen naar wisselwerking tussen de schaalniveaus van klas, school en landelijk en hoe dit leidt tot een betekenisvol, samenhangend, inclusief en rechtvaardig curriculum voor leerlingen.

In het RCCS richten we ons dus op 'curriculumpraktijken in context'. We brengen leraren en hun dagelijkse curriculumpraktijken in beeld, analyseren de keuzes die hieraan ten grondslag liggen, en verbinden deze praktijken en keuzes met factoren en actoren op school- en landelijk niveau (figuur 1).

Figuur 1: Curriculumpraktijk in context van school en landelijk niveau.

Curriculumontwikkeling waarbij landelijk en school/klasniveau goed afgestemd zijn blijft een uitdaging voor het onderwijs (Nieveen et al., 2021). Mogelijke redenen hiervoor zijn het gebruik van lineaire (top down) aanpakken en het gebrek aan eigenaarschap en ondersteuning (o.a. Vreuls et al., 2022). Een benadering uitgaande van 'curriculum making' laat zien hoe het vormgeven van curriculumpraktijken een dynamisch proces is van interpretatie, bemiddeling, onderhandeling en vertaling dat plaatsvindt op verschillende lagen van het onderwijssysteem. Leraren zijn meer dan passieve doorgeefluiken van andermans' curriculumproduct; zij maken actief het curriculum in hun eigen context (o.a. Priestley et al., 2021). Curriculumkeuzeprocessen worden vanuit dit perspectief gekenmerkt door (o.a. Nieveen et al., 2021; Pietarinen et al., 2019):

- betekenisgeven aan kaders, contexten, uitwerkingen;
- expliciteren en onderbouwen van gemaakte keuzes;
- afstemmen van onderliggende waarden, belangen en motieven.

Door meer inzicht te verkrijgen in factoren op verschillende schaalniveaus die het proces van 'curriculum making' door leraren bevorderen en belemmeren, kan de kwaliteit van curriculumpraktijken worden verhoogd (o.a. Jenkins, 2020) en hopen we een bijdrage te leveren aan actuele maatschappelijke vraagstukken (zie hierboven). Het kan ook behulpzaam zijn bij het vormgeven van ondersteuning.

Bij de verkenning en interpretatie van curriculumpraktijken zijn altijd kwaliteitscriteria aan de orde. Ook deze criteria moeten opgevat worden als dynamisch, sociaal geconstrueerd en gesitueerd. Een belangrijk criterium is bijvoorbeeld in hoeverre leerlingen de beoogde kennis, vaardigheden en ervaringen kunnen opdoen. In de op te stellen onderzoeksagenda willen we in het bijzonder aandacht besteden aan de vraag wat verstaan wordt onder en in hoeverre sprake is van een betekenisvol, samenhangend, inclusief en rechtvaardig curriculum.

Synergie en samenwerking

De gemeenschappelijke onderzoeksagenda van het RCCS biedt meerwaarde ten opzichte van de bestaande expertise van UvA en SLO. De expertise van beide organisaties is complementair als het gaat om schaalniveau en inhoud.

De expertise van de UvA is wat betreft schaalniveau van het curriculum vooral gericht op het micro- (vakdidactiek) en mesoniveau (onderwijswetenschappen). De expertise van SLO is met name gericht op het curriculum op macroniveau.

Het RCCS richt zich op de afzonderlijke schaalniveaus van klas, school en landelijk en op de interactie tussen de verschillende schaalniveaus. We gaan van start met het microniveau van curriculumontwikkeling in relatie tot het landelijke en schoolniveau. Hoe krijgt het curriculum gestalte in de klas, en wat zijn daarbij de invloeden van factoren en processen op andere schaalniveaus? Voor SLO is dit zinvol omdat SLO als landelijke organisatie meer zicht wil krijgen op het uitgevoerde curriculum, en op dat terrein is de expertise van de UvA complementair. Voor de UvA is dit zinvol omdat de wisselwerking tussen de schaalniveaus methodologisch en inhoudelijk complex en vrij onontgonnen is, en de expertise van SLO is hier complementair.

De expertise van de UvA is wat betreft inhoud van het curriculumonderzoek zeer breed, en omvat vakdidactisch onderzoek (mens & maatschappij, talen & kunst en bèta, met aandacht voor samenhang), en onderwijswetenschappelijk onderzoek gericht op o.a. innovatieprocessen, leraren en professionalisering, kansengelijkheid en motivatie. De expertise van SLO wat betreft de inhoud van het curriculum heeft betrekking op curriculumontwerp op landelijk niveau (doelformuleringen) in alle leergebieden en schoolvakken in po en vo. SLO acteert veelal vanuit een technisch-onderwijskundige werkwijze, met als leidraad modellen zoals bijvoorbeeld het ADDIE-model.

Het RCCS ziet curriculum daarom als een conceptuele brug tussen vakdidactisch onderzoek en generieke, onderwijswetenschappelijke concepten en werkwijzen. Bekende curriculaire concepten als samenhang of doorlopende leerlijnen krijgen immers pas betekenis in relatie tot vakinhouden. Als die relaties gelegd worden, krijgt het curriculumconcept meer inhoudelijke zeggingskracht. Ook ten opzichte van vakdidactische benaderingen biedt het curriculumconcept een meerwaarde. Vakdidactisch onderzoek betreft vaak onderzoek dat zich richt op specifieke onderdelen van het curriculum. Op basis van dergelijk onderzoek is het lastig om uitspraken te doen over het curriculum als geheel en bestaat de kans, dat samenhang tussen leergebieden te weinig aandacht krijgt.

Hoewel binnen het RCCS de Nederlandse schoolcontext object van onderzoek zal zijn, benadrukken we de internationale ambities van het RCCS; zowel in samenwerking als in de oriëntatie en disseminatie van ons onderzoek richten we ons nadrukkelijk ook op onderzoek en onderzoekers buiten onze landsgrenzen.

Komende periode

Het brede thema curriculumpraktijken in context biedt een interessant, maar ook breed palet aan mogelijkheden. In de komende periode zal daarom gestart worden met een literatuurverkenning, waarmee we de centrale concepten nader gaan verkennen. Deze studie kan als basis dienen voor een onderzoeksagenda, die zal leiden tot meer empirische onderzoeksprojecten.

De literatuurverkenning zal zich richten op de vormgeving van curriculumpraktijken door leraren, geplaatst in de context van het landelijke curriculum en het schoolniveau. De studie richt zich op de afstemming tussen de schaalniveaus, in lijn van een meer dynamische aanpak. De onderzoeksvragen van de literatuurverkenning dienen uiteraard nog nader uitgewerkt te worden.

Later kunnen dan specifieke verdiepingsthema's worden verkend. Mogelijk kan een relatie worden gelegd met de lopende actualisatie van het landelijke curriculum. Denk aan eisen die aan een curriculum worden gesteld (o.a. afgestemd, betekenisvol, rechtvaardig) en het actualiseren van een curriculum. Maar ook aan de afstemming van curriculumkeuzeprocessen tussen de verschillende schaalniveaus (o.a. hoe komt e.e.a. samen op schoolniveau).

Het streven is om voor 1 september 2023 de literatuurverkenning uit te werken. Daarna wordt gestart met het schrijven van de onderzoeksagenda.

Referenties

- Deng, Z. (2018). Contemporary curriculum theorizing: crisis and resolution. *Journal of Curriculum Studies*, 50(6), 691-710.
doi: 10.1080/00220272.2018.1537376
- Jenkins, G. (2020) Teacher agency: The effects of active and passive responses to curriculum change. *Australian Educational Researcher*, 47, 167-181.
doi: 10.1007/s13384-019-00334-2.
- Leeman, Y., Nieveen, N., De Beer, F., & Van der Steen, J. (2020). Teachers as curriculum-makers: the case of citizenship education in Dutch schools. *Curriculum Journal* 31(3), 495-516.
doi: 10.1002/curj.21
- Nieveen, N., & Kuiper, W. (2021). Integral curriculum review in the Netherlands: In need of dovetail joints. In M. Priestley, D. Alvunger, S. Philippou, & T. Soini (Eds.), *Curriculum making in Europe: Policy and practice within and across diverse contexts* (pp. 125-150). Emerald.
doi: 10.1108/978-1-83867-735-020211007.
- Pietarinen, P., Pyhältö, K. & Soini, T. (2019) Shared Sense-making in Curriculum Reform: Orchestrating the Local Curriculum Work. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 63(4), 491-505.
doi:10.1080/00313831.2017.1402367
- Pieters, M.L.M. (2022). Between written and enacted: Curriculum development as propagation of memes. An ecological-evolutionary perspective on fifty years of curriculum development for upper secondary physics education in the Netherlands. Utrecht: Utrecht University.
- Priestley, M., Philippou, S., Alvunger, D. & Soini, T. (2021). Curriculum Making: A conceptual framing. In: M. Priestley, D. Alvunger, S. Philippou. & T. Soini, *Curriculum making in Europe: policy and practice within and across diverse contexts*. Bingley: Emerald.
- Priestley, M. & Philippou, S. (2018). Curriculum making as social practice: complex webs of enactment. *The Curriculum Journal*, 29(2), 151-158.
- Sinnema, C., Nieveen, N., Priestley, M. (2020). Successful futures, successful curriculum: What can Wales learn from international curriculum reforms? *The Curriculum Journal*, 21, 181-201.
doi:10.1002/curj.17
- Vreuls, J., Koeslag-Kreunen, M., van der Klink, M., Nieuwenhuis, L., & Boshuizen, H. (2022). Responsive curriculum development for professional education: Different teams, different tales. *The Curriculum Journal*, 33, 636-659.
doi: 10.1002/curj.155.